POVRATAK

Vlak iz Zagreba ušao je u kolodvor u 18.10, kao i svakoga dana, s uobičajenih petnaestak minuta kašnjenja. Martin Kovačić podigao je pogled s asfalta da vidi tko izlazi iz vagona. Nije to radio zato da bi uočio najprikladnijeg putnika od kojega bi mogao žicati novac. Ljude koji dolaze popodnevnim vlakom rijetko možeš uhvatiti za nešto takvo. Žure kućama, gledaju u mobitele, imaju lice ljudi koji su cijeli dan bili negdje zbog obveza i sada bi samo htjeli biti doma. Martin ih je ipak svaki dan znatiželjno gledao jer je to bio jedini raspored koji mu je još preostao u životu.

Sjedio je na klupi u malom parku kraj kolodvora. Pred njim je bila stara kapa, okrenuta naopako, u njoj nekoliko kovanica. Kraj klupe platnena torba u koju je stalo sve što je imao.

Martin je prije nekoliko dana navršio točno pedeset i jednu godinu iako je taj dan prošao bez slavlja kao i svaki drugi rođendan u zadnjih nekoliko desetljeća. U Koprivnicu se vratio u ožujku baš na svoj rođendan, nakon dvadeset i osam godina izbivanja iz grada.

Nije se vratio zbog nekog posebnog razloga. Vratio se jer je jednog jutra u Rijeci, u prolazu ispod nadvožnjaka, shvatio da više ne zna zašto je uopće tamo. A onda mu je došla misao tako jednostavna da se gotovo nasmijao:

„Ako već nemam neki poseban razlog za umiranje u nekom drugom gradu, neka mjesto mojega umiranja bude ono isto mjesto gdje sam se rodio.”

Sjeo je u vlak s kartom koju je jedva platio od kovanica koje je skupio u posljednjih mjesec dana. Nakon nekoliko sati putovanja kroz prozor je primijetio kako se krajolik pretvara u nešto što prepoznaje. Ravnica. Kukuruz. Poznati obzor Podravine koji nigdje drugdje nije vidio. Kad je izašao na koprivničkom kolodvoru, stajao je pet minuta na peronu i nije mogao krenuti dalje. Zrak je mirisao na ono što je pamtio iz djetinjstva iako bi nekom drugom teško objasnio kakav je to miris.

Prvih nekoliko dana spavao je na klupici u parku. Onda je našao mjesto u napuštenoj zgradi blizu kolodvora, tako da mu nije bilo teško svaki dan otići na svoje radno mjesto u park. Ljudi iz grada nisu ga dirali. Neki su ga prepoznali iako to nitko nije rekao naglas.

***

Sjećanja su na klupici u parku stizala po redu, kao da netko okreće stranice njegova života.

Osnovna škola. Miris uljane boje na hodniku. Učiteljica koja mu je često govorila da lijepo piše.

Otac koji je radio u tvornici i imao ruke koje su uvijek mirisale na strojno ulje. Majka koja je šila kod kuće i imala običaj pjevušiti dok šije, tiho, kao da ne želi da je itko čuje.

Četvrti razred srednje. Prokleti studeni. Otac je otišao prvi. U pola smjene, srce je jednostavno prestalo kucati. Šezdeset i tri dana kasnije i majka. Liječnik je zapisao neku dijagnozu, ali Martin je, s tek nepunih osamnaest godina, znao da se ta bolest zapravo zove tuga.

Imao je osamnaest godina i svega tri mjeseca do mature. Mature na koju nikad nije stigao.

Stan su mu oduzeli zbog dugova. Rođaci su bili ljubazni onoliko koliko su rođaci obično ljubazni prva dva tjedna. Spakirao se i otišao u Zagreb misleći da će tamo lakše naći posao. Uspio se zaposliti u građevini, bez papira na tri mjeseca. Zatim Slavonski Brod. Zatim Njemačka, dvije godine, ilegalno, pa deportacija. Zatim Split, Zadar, Rijeka. I tako u krug. Uvijek na rubu, nekoliko koraka dalje od nečega što bi se moglo zvati normalnim životom.

Nikad se nije propio. To je bilo nešto što ga je i samog čudilo. Bezbroj ljudi u njegovoj situaciji propadne do kraja zahvaljujući boci, a on nikad nije volio alkohol. Jednostavno je propao zahvaljujući nečemu tišem, sporijem i bolnijem. Zahvaljujući samoći.

***

Ženu u prolazu kraj klupice u parku prvi je put primijetio nekoliko dana nakon dolaska u Koprivnicu.

Prolazila je pokraj parka svakoga dana oko pola dva, s torbom preko ramena, hodom osobe koja ide istom rutom već godinama. Sredovječna dama, čija pojava nije odavala previše dotjerivanja, jednostavan kaput, tek malo ruža na usnama. Martin je odjednom osjetio nekakav bljesak u glavi. Ne prepoznavanje, nego onaj poseban predosjećaj prije prepoznavanja.

Trećeg dana žena je malo usporila. Tek toliko da nakratko okrene glavu prema klupi.

Martin je refleksno spustio pogled. To je naučio odavno. Kad te netko gleda predugo, spusti pogled. Ljudi se boje prosjaka koji uzvraća pogled.

Ali kad je žena prošla, podigao je glavu i gledao je dugo s leđa dok nije zamaknula za ugao. Tada mu je ponovo bljesnulo u glavi.

Pa to je Vesna.

Vesna iz Obrtničke škole, prva učionica do njegove. Vesna koju su dečki iz viših razreda često gnjavili u hodniku kraj radionica. Vesna koju je on tri ili četiri puta izvukao iz takvih neugodnosti. Ne zato što se planirao junačiti, nego je jednostavno refleksno stao ispred gnjavatora i rekao:

– Pustite je.

Kako je bio prilično krupan za svoje godine, to je uvijek bilo sasvim dovoljno.

Sjetio se još nečega. Kako ga je jednom u proljeće čekala pred školom i pitala ide li kojim slučajem šetati uz potok Koprivnica jer, eto, i ona slučajno ide u tom smjeru. I kako su hodali dvadeset minuta zajedno dok je ona pričala o knjigama, a on uglavnom šutio jer nije znao što treba reći curi koja te pričeka pred školom.

Sada je prolazila pokraj njega svakoga dana, a on je svakoga dana refleksno spuštao pogled.

Jer što bi joj uopće mogao reći?

– Vesna, ja sam Martin iz srednje škole.

A ona bi nakon toga vidjela kapu s kovanicama i platnenu torbu, nokte koje ne može očistiti. Sigurno bi joj bilo neugodno i to bi bilo gore od svega što se može dogoditi tijekom prolaska u tišini. Radije ništa.

***

U petak oko pola dva zaustavila se pred klupom.

Martin je po običaju skrenuo pogled i pogledao u tlo.

– Oprostite. – rekla je.

Podigao je glavu.

Gledala ga je onako kako ljudi gledaju kad su nešto odlučili napraviti bez obzira na to kako će ispasti.

– Jeste li Vi... – zastala je. – Oprostite mi ako griješim. Jeste li Vi Martin? Martin Kovačić?

Martin je otvorio usta, ali nije mogao ispustiti glas. Pročistio je grlo i konačno promrmljao.

– Jesam.

Vesna je udahnula kratko, kao da se nečega uplašila i odmah nakon toga oslobodila.

– Ja sam Vesna. Vesna Horvat. Bili smo... Vi ste bili razred odmah kraj mojeg. U Obrtničkoj školi.

– Znam tko si – rekao je tiho.

Nastala je tišina koja je trajala nekoliko sekundi, ali se njemu učinilo kao da je trajala pola sata.

– Znala sam da si to ti. – rekla je. – Već tri tjedna prolazim i mislim si, to je Martin, ali onda si kažem, ne može biti, pa onda samo odem dalje.

Martin je pogledao svoju kapu na tlu, pa nju.

– Ne moraš stajati. – rekao je. – Ljudi nas gledaju.

– Neka gledaju. – rekla je, a onda sjela na rub klupe s torbom u krilu.

Sjedili su.

– Ti si me... – počela je, pa stala. – Sjećaš se onih iz četvrtog? Kraj radionica?

– Sjećam se.

– Nikad ti nisam zahvalila kako treba.

Martin je slegnuo ramenima. – Nije bilo ništa posebno.

– Meni je bilo nešto. – rekla je, i glas joj je bio čvršći nego prije. – Ja sam tada bila... nisam se znala braniti. Ni tada ni kasnije.

Zašutjela je.

– Onda si jednostavno nestao u četvrtom razredu. Poslije te više nikad nisam vidjela. Raspitivala sam se za tebe. Nitko nije znao ništa o tebi.

– Umrli su mi roditelji. – rekao je Martin. – Oboje. U četvrtom. Otac u studenom, majka u siječnju.

Vesna je stavila ruku na usta.

– Nisam znala. Bože, nisam znala.

– Jednostavno se tako dogodilo. – rekao je bez gorčine.

***

Sljedeći tjedan došla je i sjela bez pitanja.

– Donijela sam ti kavu. – rekla je i pružila mu papirnatu čašu. – Ako ne piješ kavu, slobodno odbij.

– Pijem.

Držao je čašu s obje ruke i dok je ugodna toplina crne tekućine probijala papir, pokušao se sjetiti kad je zadnji put netko donio nešto baš njemu. Nije se uspio sjetiti.

– Gdje si sve bio nakon srednje škole? – pitala je.

I on joj je pričao. Ne sve, i ne odjednom. Zagreb, Brod, Njemačka, Split, Rijeka. Poslovi koji traju najviše nekoliko tjedana. Gazde koji ponekad ne plate. Zima u Rijeci, koja je gora od zime u Podravini jer ondje ima puno bure.

– Zašto se nisi vratio ranije? – pitala je.

Martin je dugo šutio.

– Zato što se čovjek iz svijeta ne vraća praznih ruku. – rekao je. – A ja sam svake godine mislio, sljedeće ću konačno steći nešto. Pa nisam. I tako je prošlo dvadeset osam godina dok nisam shvatio da se nikad neću vratiti ako budem čekao da nešto steknem.

Vesna je gledala u svoje ruke.

– Ja se zapravo nikad nisam nigdje ni maknula. – rekla je. – Jedino fakultet u Zagrebu, četiri godine, i onda natrag. Sad predajem u Obrtničkoj školi. Našoj školi.

Martin ju je pogledao. – Ti si nastavnica u našoj školi?

– Već osamnaest godina.

Nasmiješio se, prvi put otkad ga je vidjela.

– To je... – tražio je riječ. – To je dobro. Baš mi je drago.

– Nije uvijek bilo dobro. – rekla je Vesna i nešto joj se u licu zategnulo.

Martin nije pitao. Naučio je da ljudi sami kažu najbitnije stvari, ali tek kad su spremni na to.

Priznala mu je tek za mjesec dana, kad su već razgovarali kao ljudi koji se dobro poznaju.

– Bila sam udana. – rekla je. – Devetnaest godina.

Martin ništa nije pitao, samo je pričekao nastavak Vesnina monologa.

– Otišla sam prije devet godina. – Pogledala je ravno pred sebe. – Nisam imala djece. Nije se dogodilo. A on je...

Zastala je i onda je rekla brzo, kao da mora to napraviti prije nego što se predomisli: – Vikao je. Prvo je vikao. Onda me počeo hvatati za ruku. Onda više nije bila samo ruka i samo hvatanje…

Martinu su se ramena ukočila.

– Vesna.

– Nemoj ništa reći. – rekla je. – Molim te. Godinama nisam nikome pričala o tome. Rodbini sam rekla da smo se razišli u miru. Nikome nisam rekla da je bilo neugodnosti i boli.

Sjedili su u tišini.

– Znaš što je najčudnije? – nakon nekog vremena rekla je tiše.

– Cijelo to vrijeme sjećala sam se tebe. Kako si stao između mene i onih u hodniku. I pomislila sam – postojao je jednom čovjek koji je stao između mene i nečega.

Martin je gledao u tlo.

– Ja sam samo bio klinac koji se nije bojao tučnjave. – rekao je. – Nisam bio nikakav junak.

– Nisi razumio onda i ne razumiješ ni sad. – rekla je pomalo tužno Vesna.

Nekoliko su puta tijekom svojih susreta razgovarali o naoko bezveznim stvarima, sve dok Vesna jednom nije iznenada rekla nešto puno ozbiljnije.

– Martine, hoću te nešto pitati i hoću da me saslušaš do kraja.

Ustao je. Nesvjesno je obrisao dlanove o hlače.

– Imam svoj stan. Dvije sobe. Sama sam. Imam kupaonicu i imam mašinu za rublje i imam kauč koji se rasklapa. – Govorila je brzo. – Dođi se okupati. Operi stvari. Odspavaj u krevetu. Ne tražim ništa i nemoj misliti da te sažalijevam, jer te ne sažalijevam. Samo mi je muka od toga da znam da se ti tako vucaraš naokolo dok ja imam prazan kauč.

Martin je stajao i nije mogao ništa reći.

– Ne mogu. – rekao je konačno.

– Zašto ne možeš?

– Zato što ću ući u tvoj stan ovakav i onda ćeš me gledati ovakvog u svom stanu.

Vesna je zakoračila prema njemu.

– Martine. Ja te gledam već neko vrijeme. – glas joj je zadrhtao. – I znaš što vidim? Vidim čovjeka koji nije ni zao ni bezobrazan. Vidim čovjeka koji nije potrošio nijedan euro od onoga što mu ljudi bace na alkohol. Vidim čovjeka koji je pomogao staroj gospođi s pokvarenim kolicima da lakše prođe ulicu prošli tjedan jer je mislio da ga nitko ne gleda. Vidim istog čovjeka kojeg sam vidjela kad smo bili srednjoškolci.

Martin je osjetio kako ga nešto steže u prsima, nešto za što nikad nije ni znao da je moguće.

– Dobro. – samo je promrmljao.

Stan je bio na trećem katu, čist, s puno knjiga.

Vesna mu je pokazala kupaonicu, dala ručnik i zatvorila vrata za sobom. Martin je stajao pred ogledalom i gledao čovjeka kojeg tako nije vidio već godinama.

Kad je izašao, na stolcu su bile hlače i košulja.

– Očeve. – rekla je Vesna iz kuhinje. – Umro je prije šest godina. Mama nije dala da bacim. Sad znam zašto.

Jeli su brzo spremljenu tjesteninu. Martin je jeo polako jer je znao što se dogodi gladnom želudcu kad odjednom ima dovoljno hrane.

– Sutra idemo k frizeru. – ponovo je bila vrlo odlučna Vesna.

– Vesna...

– Nemoj mi reći da ne možeš. Sutra je ponedjeljak, nitko nas neće vidjeti.

Martin se nasmijao. Prvi pravi smijeh nakon tko zna koliko godina.

Jedne srijede Vesna ga je nagovorila da dođu zajedno u školu.

– Ravnatelj je dobar čovjek. – rekla je u hodniku. – Domar Štef ide u mirovinu u osmom mjesecu i traže nekoga za ispomoć. Nemoj odustati prije nego što porazgovaraš s ravnateljem.

Martin je stigao u hodnik Obrtničke škole gdje je zadnji put bio prije tri desetljeća i osjetio miris koji nikad nije do kraja zaboravio – uljana boja i kreda.

Razgovor je trajao desetak minuta.

– Znate raditi s alatom? – pitao je ravnatelj.

– Radio sam na građevini dvadesetak godina. – rekao je Martin. – Zidanje, gips, malo instalacija. Ali nemam papire ni za što. Nisam završio nikakvu školu.

– Papire ima pola grada, ali raditi ne zna nitko. – nasmijao se ravnatelj. – Kada možete početi?

Martin je otvorio usta i zatvorio ih.

– Odmah. – rekao je.

Vani, na parkiralištu, Vesna ga je čekala kraj auta. Kad je vidjela njegovo lice, stavila je ruku na usta.

– Jesi li uspio?

– Počinjem odmah. – zadovoljno je potvrdio Martin.

Nije se sjećao kako se to zapravo dogodilo, ali odjednom ga je Vesna zagrlila. Prvih nekoliko sekundi samo je stajao ukočen, potpuno nespreman na nešto takvo.

Prvu plaću dobio je početkom sljedećeg mjeseca.

Sjedili su u kuhinji, na stolu je ležala kartica Podravske banke koju je dobio zajedno s prvom plaćom.

– Hoću plaćati režije. – rekao je Martin.

– Nećeš.

– Ali, Vesna.

– Dobro. Nećemo se svađati. Pola.

Prekrižila je ruke. – I to je već previše popuštanja za jedan dan.

Martin je gledao karticu koju je imao prvi put u životu, a onda je izrekao ono što je vježbao na putu iz banke.

– Vesna, ja ću naći svoj stan. Kad skupim za polog. Ne mogu ti zauvijek biti na kauču.

Vesna je odložila šalicu.

– A tko je rekao da moraš biti na kauču?

Zavladala je tišina drukčija od svih dosadašnjih tišina među njima.

– Meni je pedeset i jedna. – rekao je Martin.

– I meni.

– Ja sam bio dvadeset osam godina... sram me je reći.

– Znam što si i gdje si bio.

Nagnula se preko stola: – Martine, ja sam devetnaest godina bila u braku s čovjekom koji me je udarao i cijelo to vrijeme mislila sam da su ljubav i sreća nešto što postoji samo u knjigama i telenovelama. Nešto o čemu ljudi pišu za književne natječaje. Nešto što onda pročita poneki član žirija i čini se dobrim ili lošijim, ali se to nešto takvo iz priča zapravo nikad ne dogodi u stvarnosti.

Martin ju je gledao.

– A onda sam u travnju prolazila kraj parka, – rekla je Vesna – i vidjela čovjeka na klupi. I ipak se dogodilo.

Od jeseni je Martin počeo raditi puno radno vrijeme. Dolazio je u školu u šest i trideset, prije svih, otključavao radionice, provjeravao kotlovnicu.

Djeca su ga zvala *gospodin Martin*. Kad bi netko od učenika ostao sam u hodniku, jer se nešto dogodilo ili jer ga je netko gnjavio, Martin bi to primijetio prije svih. Imao je oko za to.

U prosincu, na božićnoj priredbi, Vesna je stajala kraj njega u dnu dvorane.

– Znaš da svi znaju? – rekla je tiho.

– Znam.

– I ne smeta ti?

Martin je pogledao dvoranu punu djece, roditelja i kolega, i grad iza prozora, i onaj isti snijeg koji pada nad Podravinom otkad zna za sebe.

– Vesna. – rekao je. – Ja sam se vratio u ovaj grad da umrem.

Uzela ga je za ruku, tu, pred svima.

– Ali nisi.

– Nisam. – rekao je Martin. – Ispalo je nešto sasvim drugačije.

Vani je padao snijeg, tiho i ravnomjerno, preko krovova, preko kolodvora, preko malog parka s nekoliko stabala i tri klupe na kojima više nitko nije sjedio ni držao okrenutu kapu za kovanice.